

שם הקורס:

לאדינו: מסע היסטורי, ספרותי, תרבותי

שם המרצה: פרופ' שמואל רפאל

שם המחלקה: ספרות עם ישראל

מספר הקורס: 13-7450-01

שם הקורס באנגלית:

Ladino: History, Literature, Culture

סוג הקורס: הרצאה

היקף נ"ז: 2

שנת לימודים: תשפ"ה

סמסטר: ב

יום ושעה: מתוקשב

שעת קבלה: בתיאום

מייל מרצה: shmuel.refael@biu.ac.il

קישור לאתר למדה: <https://lemida.biu.ac.il/>

תיאור הקורס ומטרות למידה

תקציר הקורס

הקורס יציע ללומדים מסע בדרכי ההיסטוריה והתרבות של דוברי הלאדינו, למן גירוש ספרד ועד לשואה הנוראית שהחריבה את החשובות שבקהילות דוברי הלאדינו בעולם היהודי. נעקוב אחר דרכי התפתחותה של שפת הלאדינו, ונבחן בחינה ספרותית-לשונית את דרכי התהוותן של היצירות הספרותיות המכוננות של מדף הספרים בלאדינו. נבחן מהי ספרות דבורה (רומנסה, ליריקה, סיפור עם ופתגם) ונעיין במידת האפשר בדוגמאות מן הספרות הכתובה (תרגומי מקרא, הלכה, מנהג, סיפורת, עיתונות, שירת משורר). במהלך הקורס נתוודע לעולם המוסיקלי של דוברי הלאדינו; נכיר מנהגים במעגל השנה והחיים היהודיים; נדון בשאלת גורלם של דוברי הלאדינו בשואה, ונסיים בבחינת מקומה של ספרות הלאדינו בחברה הישראלית בת ימינו לצד בחינת מקומה בעולם המחקרי הלא יהודי.

מטרות/תוצרי הלמידה:

הקורס יבקש להציע ללומדים (שאינן להם ידע קודם בלאדינו ובתרבותה) חשיפה ראשונית טובה לעולם העשיר של אחת מן התרבויות המכוננות שנוצרה בקרב העם היהודי לאחר גירוש ספרד – תרבות הלאדינו. לאחר הגירוש מספרד התיישבו לחופי אגם הים התיכון עשרות אלפי יהודים שגורשו מספרד, ובאופן מעורר השראה הם שימרו את הלשון הספרדית ופיתחו אותה לכדי שפה יהודית עשירה, תוססת ומיוחדת. בשפה זו נוצרה ספרות, נוצרו סוגי שירה, התפתח פולקלור ססגוני, הושרו שירים ונעשה שימוש בפתגמים – כל זאת מגיל ינקות ועד פטירה. זו הייתה תרבות שלמה, שהייתה לאחת מהתרבויות התוססות עד לשואה הנוראה. בקורס הזה נלמד להכיר את התרבות הזאת, ונפתח ללומד צוהר לצורך המשך היכרות מעמיקה עם תרבות זו.

למידה פעילה - תכנון מהלך השיעורים:

מס' השיעור	נושא השיעור	למידה פעילה	קריאה/ צפיה נדרשת	הערכה תהליכית/מעצבת
1	הצגת הקורס. גירוש ספרד והשלכותיו על היווצרותה של לשון הלאדינו ותרבותה. יהודי ספרד באימפריה העות'מאנית: רקע היסטורי, גיאוגרפי, חברתי.	למידה בקבוצות/ מרצה אורח.ת.	חומרי הקריאה שלובים בשיעורים וזמינים ללומדים	
2	היהודים-הספרדים: תיחומי זמן ומקום. הגדרות ראשוניות: לאדינו, יהודים-ספרדים (ההקשר הסוציולוגי-הלשוני). שפה כמגדירת קבוצה אתנית.			
3	הלשון הספרדית-היהודית (לאדינו) בעיות של כתב וכתוב: מן הכתב העברי (לסוגיו) אל הכתב הלטיני (לסוגיו). קשיים של שימור והנחלה.			
4	מפת היצירה הספרותית בלאדינו: בין הדבור לכתוב			
5-6	הז'אנרים הדבורים: הרומנסה, הליריקה, הסיפור העממי, הפתגם			
7-8	הז'אנרים הכתובים: תרגומי המקרא, "מעם לועז", פרקי אבות, שירי קופלאס			
8	ספרות העת החדשה: שירה, סדרות היתוליות, סיפורי חיים			
9	שירה עכשווית בלאדינו			
10-11	ספרות השואה בלאדינו ושאלת מקומם של היהודים-הספרדים בעיצוב תודעת השואה בישראל?			
12-13	לאדינו: ומה הלאה? הרהורים וסיכום ההרצאות			

- ייתכנו שינויים בסילבוס בהתאם לקצב ההתקדמות ואפקטיביות הלמידה

משקל בציון הסופי	תיאור התוצר
15% מהציון הסופי	השתתפות ומילוי מטלות לאורך כל הסמסטר
85% מהציון הסופי	מבחן

דרישות הקורס

קורס זה הינו קורס מתקשב, וההשתתפות בו תיעשה באמצעות הצטרפות לפלטפורמת מודל של אוניברסיטת בר אילן. הלומדים יקבלו באמצעות המודל חומרי למידה, חומרי קריאה, ינהלו פורום אינטרנטי, יצפו בסרטונים שיעלה המרצה ויאזינו לקטעי קול. נדרשת התמצאות בסיסית בהפעלה של פלטפורמת מודל אינטרנטית. נדרש שימוש במחשב ביתי עם חיבור אינטרנטי טוב. חלק מההרצאות יתקיימו באמצעות שיעורי זום. יש חובה למלא מטלות משיעור לשיעור. המערכת הממוחשבת עוקבת אחר תהליכי ביצוע משימות.

למשתתפים בקורס לא נדרשת כל ידיעת לאדינו

מהלך השיעורים: קורס מתקשב. החומרים יועברו ללומדים מדי שבוע, באמצעות מערכת המודל. הלומדים יקבלו לידיהם חומרי קריאה, חומרי האזנה, סרטים לצפייה (לא ארוכים), קישורים לאתרי אינטרנט ועוד.

דרישות קדם

שם הקורס	מס' הקורס

ביבליוגרפיה: תכנים לקריאה, צפיה והאזנה

אידל	אידל, משה. "הגירוש – בין טראומה ליצירה", <u>תרבות יהודי ספרד</u> , מכללת לוינסקי לחינוך, עמ' 107-113.
אלכסנדר, מילים	אלכסנדר-פריזר, תמר. <u>מילים משביעות מלחם: לחקר הפתגם הספרדי-יהודי</u> , ירושלים, 2004.
אלכסנדר, מעשה אהוב	אלכסנדר-פריזר, תמר. <u>מעשה אהוב וחצי: הסיפור העממי של יהודי ספרד</u> , ירושלים, 1999.
בוניס	בוניס, דוד. "כתב כסמל לזהות דתית לאומית", <u>פעמים</u> , 101-102, עמ' 111 ואילך.
בן-נאה	בן נאה, ירון. <u>יהודים בממלכת הסולטנים: החברה היהודית באימפריה העות'מאנית במאה השבע עשרה</u> , ירושלים תשס"ז.
גרוס	גרוס, אברהם. "גירוש ספרד ויצירתם של המגורשים", <u>פעמים</u> 75, עמ' 75 ואילך.
דיאז-מאס	דיאז-מאס, פלומה. "הספרות היהודית-ספרדית", <u>מכאן ח' (איל פריזינטי א')</u> (2007), עמ' 227-276.
הלד	הלד, מיכל. <u>בואי אספר לך: עיון רב תחומי בסיפוריהן האישיים של מספרות עממיות דוברות לאדינו</u> , ירושלים, 2009.
לוי, תרגום	לוי, אבנר. "התרגום הראשון של שולחן ערוך ללדינו", יצירה ותולדות בקהילות ישראל בספרד ובמזרח, עורכים: ת' אלכסנדר ואחרים, ירושלים תשנ"ד, עמ' 55-71.
רומרו, פרנזה	רומרו, אלנה. "היצירה הספרותית בפרנזה של היהדות הספרדית", <u>מורשת ספרד</u> , עורך: ח' ביינארט, ירושלים תשנ"ב, עמ' 726-745.
רפאל, אספר שיר	רפאל, שמואל. <u>אספר שיר: מחקר בשירי הקופלאס של דוברי הלאדינו</u> , ירושלים: כרמל, 2005.
רפאל, האביר	רפאל, שמואל. <u>האביר והרעיה השבויה: מחקר ברומנסה של דוברי הלאדינו</u> . רמת-גן: אוניברסיטת בר-אילן, 1998.
רפאל, כאן ועכשיו	רפאל, שמואל, לאדינו כאן ועכשיו, ת"א: הוצאת אוניברסיטת תל-אביב, 2020
שורצולד	שורצולד, אורה. מבוא לספר הלימוד לאדינו ראשית קריאה, כתיבה, דיבור, הוצאת משגב ירושלים, 2018.